

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

Liberec 2019

Kateřina Klimentová, DiS.

Dítě s poruchou chování

Závěrečná práce

Studijní program:

DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Studijní obor:

Speciální pedagogika

Autor práce:

Kateřina Klimentová, DiS.

Vedoucí práce:

Mgr. Alena Bjorke

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání závěrečné práce

Dítě s poruchou chování

<i>Jméno a příjmení:</i>	Kateřina Klimentová, DiS.
<i>Osobní číslo:</i>	P18C00054
<i>Studijní program:</i>	DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků
<i>Studijní obor:</i>	Speciální pedagogika
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
<i>Akademický rok:</i>	2018/2019

Zásady pro vypracování:

Cíl závěrečné práce: Zmapovat začlenění chlapce do kolektivu dětského domova se školou a zjistit jeho současné radosti a starosti.

Požadavky: Formulace problémů dítěte, analýza případu, příprava a zpracování pedagogické kazuistiky, formulace návrhů na opatření.

Metody: Rozhovor, koláč radostí a starostí.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A., 2003. Mládež a delikvence. Praha: Portál. ISBN 80-7178-771-X
VÁGNEROVÁ, M., 2014. Současná psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5
VÍTKOVÁ, M., 2004. Integrativní speciální pedagogika. Brno: Paido. ISBN 80-7315-071-9
VOJTOVÁ, V., 2009. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Brno: Masarykova Univerzita. ISBN 978-80-210-4573-6
VOJTOVÁ, V., 2008. Úvod do etopedie. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-166-9

Vedoucí práce:

Mgr. Alena Bjorke
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

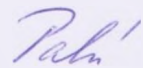
3. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

20. prosince 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. dubna 2019

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou závěrečnou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé závěrečné práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li závěrečné práce nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Závěrečnou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé závěrečné práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS/STAG se shodují.

11. listopadu 2019

Kateřina Klimentová, DiS.

Anotace

Závěrečná práce se zabývá žákem s poruchou chování, který je nyní umístěn v Dětském domově se školou. V teoretické části definuji poruchu jako takovou, její diagnostiku, příčiny a terapii. Popisuji syndrom hyperaktivity, dětský domov a ústavní péči celkově. V kazuistické části práce popisuji chlapcův dosavadní život, dětství a životní zkušenosti, které přispěli k umístění do výše zmíněného zařízení. Práce mapuje jeho život v DDŠ. Jeho začlenění do kolektivu, adaptaci na prostředí na požadavky, které jsou na něj kladeny. Na jeho vztahy s vrstevníky v DDŠ, i na personál, který s ním denně přichází do styku.

Klíčová slova

Dětský domov se školou, adaptace, porucha chování, syndrom hyperaktivity, ústavní péče

Abstract

The final work deals with a pupil with behavioral disorder, who is now placed in a children's home with a school. In the theoretical part I define the disorder as such, its diagnosis, causes and therapy. I describe hyperactivity syndrome, children's home and institutional care in general. In the case report I describe the boy's life so far, his childhood and life experiences, which contributed to the placement of David in the aforementioned facility. The thesis maps his life in DDŠ. Its integration into the collective, adaptation to the environment to the demands placed on it. His relations with peers in DDŠ, as well as the staff who comes into contact with David daily.

Key word

Children's home with school, adaptation, behavioral disorder, hyperactivity syndrome, institutional care

Obsah

Úvod	7
1 Teoretická část	8
1.1 Porucha chování	8
1.2 Klasifikace poruch chování.....	9
1.3 Etiologie vzniku poruchy chování	9
1.4 Diagnostika poruchy chování.....	11
1.5 Příčiny poruch chování	11
1.6 Terapie poruchy chování.....	12
1.7 Ústavní péče o děti s poruchami chování.....	14
1.8 Dětský domov se školou	14
1.9 Syndrom hyperaktivity.....	15
1.10 Osoby s poruchou chování a narušenou sociální adaptací	16
2 Kazuistika	17
2.1 Osobní anamnéza	17
2.2 Rodinná anamnéza	19
2.3 Školní anamnéza	19
2.4 Ústavní anamnéza	19
3 Rozhovor s dítětem	20
3.1 Zhodnocení rozhovoru	21
4 Koláč radostí a starostí.....	22
4.1 Zhodnocení.....	23
Závěr.....	24
Navrhovaná doporučení.....	25
Seznam použitých zdrojů.....	27

Úvod

Závěrečná práce je zpracována o problémovém chlapci trpícím poruchou pozornosti s hyperaktivitou (dále ADHD), který nyní žije v Dětském domově se školou.

Téma jsem si vybrala, protože bych ráda po absolvování Kurzu CŽV ráda nastoupila jako vychovatel v tomto zařízení. Problematika obtížně vychovatelných dětí mě vždy bavila.

Cílem mé práce je zmapování začlenění chlapce do kolektivu DDS a zjištění jeho současných radostí a starostí.

Ve své práci Vám přiblížím život mladého Davida. Popisuji, jakými vrozenými problémy trpí, a jak se na něm podepsala špatná výchova v náhradní rodině. S Davidem v další části své práce vedu rozhovor o jeho životě, jak se mu nyní žije, kde by se viděl za pár let, jestli má nyní někoho, na koho se může spolehnout, komu věřit...

Něco více se o Davidovi dozvíme v další části, kde jsem si s Davidem povídala o tom, co ho dělá šťastným a co ho naopak trápí. K těmto analýzám mi dopomohla metoda koláče radostí a starostí.

V teoretické části práce definuji poruchu chování jako takovou. Popisuji její možné příčiny vzniku, diagnostiku a terapii. Protože David trpí ADHD, jedna kapitola mé práce je věnována právě této poruše. Zabývám se též osobami s poruchou chování a narušenou sociální adaptací. Ústavní péčí o děti s těmito poruchami a blíže popisuji Dětský domov se školou, jelikož je to instituce, ve které David nyní setrvává.

1 Teoretická část

1.1 Porucha chování

Poruchy chování můžeme vysvětlit jako odchylku v oblasti socializace. Dítě nerespektuje běžná pravidla na úrovni jeho věku. Jedinec se učí rozlišovat žádoucí a nežádoucí chování a vhodnost tohoto chování v určité situaci. Podstatné je, aby se dítě podle norem chovalo, ne je pouze znalo. Počátečně korigují chování dítěte rodiče, později by to mělo zvládnout i bez kontroly. Signálem, že si dítě normy vštípilo je možná pocit viny, když udělá něco, co se dělat nemá. Schopnost dodržovat normy je závislá na celkovém vývoji psychicky a dítě musí dosáhnout určitého stupně autoregulace. Musí umět brát v úvahu reakce okolí na jeho chování, nereagovat impulzivně a odložit aktuální uspokojení. Pokud dítě normy chápe, ale nerespektuje je, nebo se jim odmítá podřídit, hovoříme a poruše chování. Důvodem může být neschopnost ovládat své chování či jiná rozdílná hodnotová hierarchie či osobní motivy. Pokud dítě normy nechápe, o poruchu chování se nejedná – mentálně postižení jedinci, děti z jiného sociokulturního prostředí, kde platí jiná pravidla. Příčinu v poruchách chování hledáme v osobnostních a sociálních faktorech. Má negativní dopad na celkové zdraví jedince. (Vágnerová 2014, str. 715)

Jedinci s poruchami chování se obvykle vyznačují neadekvátním chováním ke svému okolí, neschopností navázání a udržení sociálních vazeb, nedostatkem empatie a uspokojováním vlastních potřeb na úkor druhých. Tyto děti jsou neohleduplné, nechápou, proč se přizpůsobovat pravidlům. Práva druhých jsou pro ně bezvýznamná a mezilidský vztah je pro ně důležitý tak moc, kolik z něj aktuálně plyne užitku. (Vojtová 2009, str. 7-8)

1.2 Klasifikace poruch chování

„Poruchy chování jsou charakterizovány opakovaným a přetrvávajícím agresivním, asociálním nebo vzdorovitým chováním. Takové chování by mělo výrazně překročit sociální chování odpovídající danému věku, mělo by být proto mnohem závažnější než běžné dětské zlobení nebo rebelantství dospívajících a mělo by mít trvalejší ráz (šest měsíců nebo déle).“ (Uzis.cz – poruchy chování)

Poruchy chování můžeme diagnosticky rozlišit například na

Poruchu opozičního vzdoru, která se objevuje u starších předškoláků, častěji u chlapců a hlavní charakteristikou je narušený vztah k autoritě. Jedinci jsou neposlušní, vzdorovití, obtížně ovladatelní a snadno reagují zlostně. Přítomnost této poruchy v dětství zvyšuje riziko přetrvávání problémů v chování.

Poruchu chování vyplývající z ADHD syndromu, což je neurovývojová porucha. K základním příznakům patří porucha pozornosti, impulzivita a hyperaktivita, které se projeví nejpozději na počátku školní docházky. ADHD trpí 5% populace, především chlapci.

Porucha chování ve středním dětství a dospívání je charakteristická narušováním základních práv jiných osob a nerespektování pravidel, které trvá alespoň 6 měsíců.

Agresivní porucha chování – šikana, vandalismus, rvačky a jiné formy násilí porušují a omezují práva jiných lidí ve větší míře, a proto je lze považovat za závažnější. Lze se s nimi setkat u 2 – 3% populace mladších adolescentů. (Vágnerová 2014, s. 718 – 721)

1.3 Etiologie vzniku poruchy chování

Příčina poruch chování se skrývá hlavně v sociálních příčinách jako je například patologické rodinné prostředí, nesprávné výchovné postupy, nebo vrstevnické skupiny které jsou negativně orientovány. U některých dětí může za příčinu poruchy chování patologická změna osobnosti – psychické poruchy a onemocnění, mentální postižení nebo projevy hyperaktivity. V těchto případech bychom měli k nestandardnímu chování přistupovat odlišně hlavně v diagnostice, nápravě a terapii, která bude možná efektivní medikací či psychoterapií. (Slowík 2007, s. 136 -137)

Etiologické faktory poruch chování můžeme rozdělit na tři skupiny a to: *predisponující*

jako je dědičnost, pohlaví, lehká mentální retardace. Ve skupině *preformujících* hraje roli vliv rodiny, vrstevníků a školy. Třetí skupina *provokující* zahrnuje faktory jako krize a věkové období. U poruch chování se příčiny psychologické a sociální často kombinují. Některé nestandardní projevy v chování mohou být důsledkem týrání či zneužívání dítěte. Tyto děti bývají často citově deprivované. Ve škole bývají často spíše tiché, nekonfliktní, straní se kolektivu, někdy se týrání projevuje destruktivním a agresivním jednáním. Rozpoznat příznaky týraného a zneužívaného dítěte není snadné, jeho řešení bývá nepříjemné a bolestivé jak pro dítě, tak pro jeho blízké okolí a jedinec si následky z tohoto traumatu nese prakticky po celý život. (Vágnerová 2014, s. 715)

1.4 Diagnostika poruchy chování

Podezření na poruchu může potvrdit, nebo vyvrátit pouze diagnostika psychologa, nebo psychiatra. Poruchy podmíněné sociálně nebo výchovně diagnostikuje etoped. Předpokladem pro dobrou rozřazovací diagnostiku je spolupráce těchto profesionálů, popřípadě dalších

odborníků z oboru neurologie či speciální pedagogiky. Při diagnostice je nutné brát na zřetel osobní a rodinnou anamnézu dítěte, jeho věk, zdravotní a psychický stav a jeho aktuální situaci. Pokud jsou potíže s chováním způsobeny syndromem hyperaktivity, diagnostiku provádějí psychologové a speciální pedagogové. (Slowík 2007, s.137 – 138) *„Poruchy chování v dětském věku mohou mít přechodný charakter, mohou přetrvávat a mohou se zhoršovat. Progresi potíží lze chápat jako signál rozvíjejících se poruch osobnosti, která zvyšuje riziko trvalejší tendence k problematickým projevům, Asociální chování jen velmi vzácně začíná až v dospělosti. Problémy v chování, které se vyskytují jen v dětství, bývají spojeny s nevhodnými temperamentovými rysy (např. zvýšenou dráždivostí a emoční labilitou), v pozdějším věku trpí tito jedinci depresemi a úzkostmi.“* (Vágnerová 2014, s. 718)

1.5 Příčiny poruch chování

V životě dítěte se příčiny poruch emocí a chování z pravidla objevují v individuální, nebo sociální rovině. Tyto dvě roviny se velmi často prolínají, čímž se rizikové faktory posilují. Protože se tyto dvě roviny prolínají, není vždy jednoduché je od sebe oddělit. Rizika poruch emocí a chování můžeme třídit na dvě skupiny a to na: Rizika, která jsou spojena s individualitou dítěte a rizika spojená se sociálním okolím dítěte. Rizika, spojená s individualitou můžeme dále rozlišit do tří rovin. V *osobnostní rovině* bývají příčinou poruch osobnostní dispozice jako je genetika, která může zapříčinit disharmonický vývoj v emoční a volní sféře, což může mít za důsledek impulzivní reakce, nízkou schopnost empatie či afektivní reakce. V *rovině sociální* bývají příčinou poruch emocí a chování například nejistota ve vztazích, kde si dítě nezvládne vytvořit sebehodnocení a sebeúctu což ovlivňuje důvěru dítěte v sebe sama, v jeho vlastní schopnosti. Příčiny poruch emocí a chování ve *zkušenostní rovině* souvisí se sběrem zkušeností, které dítě sbírá během života. Jsou to reakce na jeho chování od lidí se

sociálního okolí, které dítěti ukazují, jak je vnímají, přijímají či odmítají. Dítě též zjišťuje, jaké chování mu přináší výhody, nevýhody, co je přijímané a co ne.

Rizika, která jsou spojena se sociálním okolím dítěte jsou vnějšími. Můžeme je rozčlenit na rizika sociální, kulturní, politické a ekonomické. Jsou spojena s prostředím dítěte, příležitostmi a bariérami, které toto prostředí nabízí pro učení, jak se v sociálním kontaktu chovat. Rizika se pojí s rodinou dítěte, které je jeho primárním sociálním prostředím, dále se školou a širším sociálním prostředím, kde se dítě pohybuje. Mezi nejčastější aspekty, které se na rozvoji poruch podílí, souvisí především s rodinou. Nedostatečný, nebo nevhodný model chování v rodině, citové strádání nebo celkové zanedbávání jako je absence citové vazby na klíčovou osobu vede posléze k problémům v sociálních vztazích do celého života. Oslabená schopnost porozumět chování spolužáků. V některých situacích bývají děti v riziku poruch chování necitlivé, můžou agresivně reagovat na některé sociální situace, které vyhodnotí, jako namířené negativně proti nim.

U velké části dětí se rizika střádají z různých oblastí a jejich negativní dopad se tím posiluje. Dítě je tím pádem méně odolné. Čím je mladší a čím déle rizika působí, tím se pravděpodobnost rozvoje poruch emocí a chování zvyšuje. (Vojtová 2008, s. 42-44)

1.6 Terapie poruchy chování

Pokud jsou poruchy chování způsobeny sociálními vlivy, nabízí se možnosti účinné prevence i nápravy. Pozitivní úprava výchovných a sociálních podmínek, či změna prostředí může předejít problémům a odstranit patologické chování. Změny bohužel nebývají veliké a v mnoha případech k nim dochází v takovém věku dítěte, kdy si už vybuodovalo úzký vztah s tím o prostředím, zafixoval si špatné návyky a jeho vytržení z tohoto prostředí už není jednoduché, nebo se od jeho vlivu nedokáže oprostit. Nejúčinnější doba pro předcházení poruch je již v dětském věku a období dospívání kdy si člověk osvojuje vzorce chování. Pokud rodina ve výchovné funkci selhává, může prevenci patologických jevů suplovat škola. (Vágnerová 2014, s. 731)

Organizace, které se školami spolupracují:

Pedagogicko-psychologické poradny nabízejí psychologické a speciálně pedagogické poradenství. Poradny jsou i pro děti a rodiče, pedagogické pracovníky v případě, že dítě nemá příliš závažné problémy.

Střediska výchovné péče jsou orientovány na jedince se závažnějšími poruchami v chování. Poskytují komplexní diagnostiku a poradenství. V těchto střediscích je možná jak ambulantní, tak krátkodobá terapeutická péče. Podmínkou pro funkčnost terapie je souhlas rodičů i dítěte a jejich spolupráce.

Nízkoprahová zařízení, kluby pro děti a mládež a krizová centra nabízejí podle zaměření dětem preventivní volnočasové aktivity, prevenci před závislostmi, krizovou intervenci a podporu v náročných životních situacích.

Zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy – zde se dítě s výchovnými problémy může ocitnout na žádost rodiny, častěji však na základě soudního rozhodnutí. Mezi tyto zařízení patří *diagnostické ústavy, dětské domovy a domovy se školou, výchovné ústavy*. Pobyt v těchto zařízeních má bohužel často na jedince spíše negativní stimul, jelikož je zařízení plno jedinců s výchovnými problémy, které dítě od ostatních okoukává. Je zde citově deprivované a pobyt zde se pro něj stává předstupněm věznic, kde funguje podobný režim a vztahy. Proto se stále častěji uplatňují modernější přístupy jako alternativní tresty a probace a mediace.

Preventivní a terapeutické aktivity – potřeba těchto organizací vznikla díky stále vzrůstající intenzitě sociálně patologických jevů. Těmto aktivitám se věnují hlavně nevládní neziskové organizace formou terénní sociální práce – streetwork. (Slowík 2007, s. 139 -140)

1.7 Ústavní péče o děti s poruchami chování

Speciálně výchovná zařízení v naší zemi mají dlouhou tradici, která sahá až do roku 1991. V těchto letech byla ústavní péče jedinou možnou formou etopedické práce s jedinci s poruchami chování. Pro vývoj oboru etopedie je velmi podstatné, aby se s dítětem začalo pracovat předtím, než jeho chování začne přesahovat normy a tolerance rodiny, komunity, nebo školy. (Vítková 2004, s. 380)

Ústavní péče je řazená do tzv. sekundární prevence poruch chování. Speciální školská zařízení pro výkon ústavní výchovy jsou u nás: diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Účelem těchto zařízení je zajišťovat nezletilým náhradní výchovnou péči pro jeho řádné vzdělání, výchovu a zdravý vývoj. (Vojtová 2008, s. 37-38)

1.8 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou je určen pro děti od 6 let až po ukončení základní povinné školní docházky. Děti jsou zde z důvodu výkonu ústavní či ochranné výchovy. Účelem je zajišťovat komplexní péči. Jedinci jsou zde umístováni pro závažné poruchy chování, pro duševní poruchu, dále zde mohou být matky, které pro své chování nesplňují podmínky pro přijetí do běžného dětského domova.

V dětském domově se školou je základní organizační jednotkou rodinná skupina, kterou zde tvoří 5 – 8 dětí. V tomto ústavním zařízení lze zřídit nejméně dvě a nejvýše šest rodinných skupin. Součástí domova je škola, která bývá zpravidla přímo v budově. Třídy se zde zřizují do maximálního počtu osmi žáků. Děti jsou zde vzdělávány v rozsahu programu základní, zvláštní, nebo pomocné školy. Pokud se dítě po ukončení základní školní docházky nemůže dále vzdělávat v běžné střední škole, je přeřazeno do výchovného ústavu. (Vítková 2004, s. 382)

Pro potřebu vychovávat a pracovat s těmi to dětmi vznikl obor etopedie. Etopedie se snaží nalézat cesty, jak tyto děti motivovat ke vzdělání a jiným způsobům chování. (Vojtová, s. 17)

1.9 Syndrom hyperaktivity

Mezi nejvýznamnější znaky syndromu hyperaktivity, též ADHD

je velké kolísání pozornosti a trvalý neklid. Další ze symptomů jsou změny nálad, nápadná neobratnost, nebo třeba impulzivita v chování. V řeči těchto dětí nalézáme nedostatek koordinace a zábran. Děti se syndromem ADHD bývají často charakterizovány jako neustále mluvící a neposedné.

Syndrom ADHD postihuje nejméně 5% dětí. Některé zdroje uvádí 10 – 15%. Častěji jsou postiženi chlapci než dívky, a to v poměru – na pět chlapců, jedno děvče.

„Adolescenti s ADHD a ADD extrémně podléhají vnějším vlivům a jejich pozornost se velice snadno rozptýlí. Jejich absence sebeovládání způsobuje, že okamžitě reagují na každý podnět a vysloví i letmé myšlenky dřív, než si uvědomí jejich dopad. Tato impulzivita vede k mnoha problematickým reakcím, které ostatní snadno podráždí.“
(Hohn 2018, s. 29)

Školní výkon těchto dětí neodpovídá jejich intelektuálním kapacitám a je hodnocen podprůměrně i když v např. v psychologických testech dosahují nadprůměrných výsledků. Lepší výsledky dosahují v úkolech slovních než verbálních. Děti postižené hyperaktivitou bývají častěji nemocné alergii a mají mnohem více úrazů, často trpí poruchami čtení a psaní, nebo funkční porucho řeči – zadržáváním, také trpí častěji nočním pomočováním. Tyto děti jsou méně oblíbené ve skupině vrstevníků, než ty klidné a mívají snížené sebehodnocení.

V minulosti se syndrom hyperaktivity vysvětloval přidušením dítěte během porodu, což se dnes nepovažuje za přiměřené pro většinu případů. Ovšem nedostatek kyslíku při dlouhém komplikovaném porodu s hyperaktivitou u některých dětí souvisí. U některých dětí může za hyperaktivitu komplikace v těhotenství jako jsou infekční onemocnění, kuřáctví a alkoholismus matky. Pokusy vysvětlovat hyperaktivitu dětí jako důsledek nadměrné konzumace cukru zatím nejsou obecně akceptovány.

Dříve medicína tvrdila, že hyperaktivita dětí mizí s dospíváním což není pravda. Tito lidé mají v dospělosti větší potíže adaptovat se do společenského prostředí. Chování adolescenta s ADHD je spojeno se znaky v chování jako agresivita, impulzivita, snížené sebehodnocení a záchvaty vzteku. Psychologové jsou tyto osobnosti v dospělosti hodnoceny např. jako anomální, nebo psychopatologické. Studie udávají 16 – 30% hyperaktivních jedinců ve skupině mladistvých s problémy se zákonem ať už vykonávají trest, nebo jsou umístěni ve výchovné instituci. (Matoušek 2003, s. 27 – 29)

1.10 Osoby s poruchou chování a narušenou sociální adaptací

Problémy, které se pojí s přizpůsobivostí na běžné společenské prostředí, nerespektování autorit a obecně přijímaných pravidel mohou být zahrnuty pod pojem „poruchy chování“. Tyto poruchy patří v rámci speciální pedagogiky do odvětví etopedie. Velkou část rizikových faktorů působící na dítě, není možné ovlivnit. Zvláště kde se vyskytují mimo školní prostředí, nebo dítě začínají negativně ovlivňovat už před zahájením školní docházky. Riziko je bariérou na cestě k dospělosti a dítě poškozuje v různé časové délce, intenzitě a období jeho vývoje. (Slowík 2007, s. 135 – 136)

Velmi známé a nyní stále frekventovanější pojmy spjaté s etopedií jsou také delikvence, kriminalita či mravní narušenost. Téma poruch chování se velmi dotýká například filozofie jako je filosofie hodnot, psychologie a sociologie. Poruchy chování by se daly definovat jako projevy, které se vymykají přiměřenému chování dané věkové a sociokulturní skupiny.

Pokud bychom diagnostikovali poruchu chování je potřeba důsledně rozlišovat její příčiny, které se odlišují od

- psychicky a sociálně podmíněné poruchy,
- od specifické poruchy chování, která je příčinou syndromu hyperaktivity
- nebo přirozených návyků v chování typická pro vývojová období (puberta, období vzdoru, adolescence)

Odchylky, které nejsou standartní od těch akceptovatelných jsou označovány jako „sociální deviace“. Zdůrazňují souvislost mezi hodnotovým systémem a pravidly chování v konkrétním sociálním prostředí. Projevy poruch chování mohou být velmi různorodé. Často hovoříme o zlozvycích, záškoláctví, gamblerství, šikanování, krádežích, lhaní, sexuálních deviacích či sebevražedném jednání. (Vojtová 2008, s. 45 - 47)

2 Kazuistika

2.1 Osobní anamnéza

Informace o Davidovi ranném vývoji – těhotenství matky, porod a vývoj během prvních let života mi není znám.

David vstupuje do kontaktu ihned. Je zjevný motorický tik hlavy, silné mrkání při únavě. Má mělkou pozornost a je roztěkaný, nepodstatným podnětům věnuje nadbytečnou pozornost. Při činnostech musí být veden, upozorňován a usměrňován. Složitější zadání obtížně chápe, opakování a dodatečné specifikace jsou nutné. Lehce se unaví, musí být opakovaně motivován k dokončení daného úkolu. David má chudší slovní zásobu, obtížněji hledá slova, delší věty jsou nad jeho síly. David nerespektuje výchovné autority, v interakci mezi vrstevníky bývá často vznětlivý, neustále vyvolává konflikty s rychlým přechodem k jejich řešení agresivní formou. Reaguje na dospělého až na opakovaný a velmi důrazný pokyn, nebo nereaguje vůbec. Výchovné problémy mají zdroj v oslabení CNS, deprivaci základních potřeb dítěte a výchovném selhání náhradní rodiny. David potřebuje režimové zařízení, jasně daná a srozumitelná pravidla. Způsob práce by měl odpovídat způsobu práce s dětmi s ADHD (kratší časové úseky, časté přestávky, motivační pochvala). Rozumí systému odměn a trestů. Požadavky je David zvyklý spíše oznamovat, než aby se dotazoval dospělé osoby. Na podněty, jež ho zaujmou reaguje okamžitě, a to bez ohledu na ostatní, obtížně domýšlí následky svého jednání. Pokyny se Davidovi musí podávat vždy těsně před jejich realizací, nikoliv s časovým odstupem. Pokyny potřebuje zcela jasné, srozumitelné a postupně dávkované.

Viditelný rozdíl je v jeho vnímání muže a ženy. Žena musí být důslednější, důraznější při vyžadování svých pokynů, ty si Filip často nechá několikrát zopakovat než reaguje, nebo dělá, že neslyší. V kontaktu s mužem je David o něco vstřícnější pokynům a požadavkům i když je často plní či na ně reaguje neochotně. David se učí kladněji přijímat pochvalu a ocenění. Tu předtím často vnímal s rozpaky, nevěděl, jak se má chovat, byl evidentně nesvůj, nebo na ni téměř nereagoval.

Úroveň jeho sebeobslužných návyků je spíše podprůměrná. Neumí se moc chovat u stolu, je hlučný, rušivý, nesprávně používá příbor. Jí s otevřenou pusou, mluví u jídla, a to mu padá mimo talíř. Nemá ukotvené hygienické návyky. Utírá si nos do rukávu, při kašli si nezakrývá ústa, nechává po sobě použité kapesníky. Chodí neupravený, nedbá o svůj zevnějšek, často se během pobytu venku zašpinil, a to i na základě jeho výrazné

nesoustředěnosti, neukázněnosti, nerespektování pokynů dospělého.

Nemá zakotvená pravidla slušného chování, ty si ale na základě důsledného vyžadování začíná pomalu osvojovat. Neumí se chovat mezi cizími lidmi, a má na ně nevhodné poznámky a komentáře. Jeho pracovní návyky jsou podprůměrné – skládání oblečení, stlaní postele, stírání prachu dokáže zvládnout, ale k většině těchto činností mu chybí motivace. Svěřené úkoly odbývá, pracuje zbrkle, nesoustředěně, je lehce vyrušitelný vnějšími podněty, nedokáže se příliš dlouho soustředit a je málo samostatný. David má potíže s dokončováním časově či logisticky náročnějších úkolů. Výrazně motivačně na něj působí pochvala.

Obtížně se vyjadřuje, slovy často nedokáže sdělit své myšlenky, postoje, potřeby. Verbální projev je charakteristický slabou slovní zásobou, neschopností tvořit složené věty. Jeho řečový handicap ho omezuje v sociálním kontaktu s ostatními. V důsledku omezené schopnosti verbálně se vyjadřovat, např. při vzniku konfliktních situací, se uchyluje k náhradním řešením, jež dokáže použít okamžitě jako např. adrese. Je citlivý vůči nedostatkům a chybám druhých, na něž často formou žalování upozorňuje dospělé. Neumí řešit konfliktní situace bez agresivních projevů. Když je přistižen při lži, podvodu či když je podroben kritice, dostává se do značné tenze. Jako obranné únikové mechanismy používá odmítnutí komunikace – uzavírá se do sebe, nebo používá lež. Popírá zcela zjevné skutečnosti a má potíže se sám od sebe přiznat. Ve většině případů necítí vinu. Vnějšími projevy Davidovi vnitřní tenze je odmítání zrakového kontaktu, zatínání pěstí, tiky hlavy a silné mrkání.

Má nedostatky v oblasti týmové spolupráce, při překonávání překážek a zvládnání neúspěchu. Především při skupinových pohybových aktivitách je hádavý, nerad se podřizuje druhým, snaží se prosadit hlasitým projevem. Svůj názor vnímá jako dogma, jen velmi obtížně přijímá odlišný a fakt, že neprosadí ten svůj vnímá úkorně jako útok vůči sobě. Má obtíže s předvídáním následků svého chování a možných rizikových situací v důsledku čehož se stává nebezpečným sám sobě i svému okolí.

Do organizovaných činností se zapojuje s kolísavou aktivitou, ale většinou je dobře motivovatelný. Dobře dokáže pracovat ve dvojici s dospělým, u nevykonnostních a časově nelimitovaných aktivitách. Baví ho pohybové činnosti, v nichž je však podprůměrně nadaný, ale snaživý a vytrvalý. Rád jezdí na kole, chodí na výlety. David nyní bere medikaci a je nad ním stanoven soudní dohled.

2.2 Rodinná anamnéza

Matka Jana nar. 1975, otec Lukáš nar. 1959. Sourozenci Alžběta 1991, Petra 1996.

David vyrůstá v úplně adoptivní rodině, rodiče jsou v družském poměru. Mají dvě dcery, mladší studuje na právní fakultě, starší dcera je problematická. Matka Davida má dvě její děti v pěstounské péči (chlapec 1 rok, holčička 4 roky). Tato dcera jim údajně prodala dům, museli se přestěhovat. Davidova matka vyrůstala v adoptivní rodině. Biologičtí rodiče Davida – otec byl ve výkonu trestu odnětí svobody, matce byl David odebrán.

David byl adoptován v 18. měsících. U Davida stoupá agresivita vůči členům rodiny, matka byla již vážně napadena. David ji běžně vulgárně oslovuje

2.3 Školní anamnéza

David nastoupil do mateřské školy ve třech letech, do základní školy nastoupil s ročním odklad kvůli nezralosti řeči. Od 3,5 let dochází do Speciálně pedagogického centra. Do 1. třídy nastoupil do Logopedické školy. Davidovi školní výsledky jsou spíše podprůměrné, představu o dalším studiu zatím žádnou nemá.

David Adaptační na školní prostředí probíhá pozvolna a s obtížemi se začleněním do skupiny vrstevníků. V interakci s vrstevníky je vznětlivý, neustále vyvolává konflikty a rychlým přechodem k jejich řešení agresivní formou. Respektování autorit je poznamenání přístupem k důležitým dospělým z domova, reaguje až na opakovaný a velmi důrazný pokyn, nebo nereaguje vůbec.

2.4 Ústavní anamnéza

Nezletilému Davidu nar. 2003 byla nařízena ústavní výchova a byl přijat do Dětského domova se školou. Důvodem je nerespektování autorit, agresivita, autoagrese. Pobyt chlapce v dětském domově se školou byl nařízen z výchovných důvodů spočívajících v nerespektování výchovných autorit, opozice a vulgarity vůči náhradním rodičům a agresivitě k vrstevníkům ve škole. Výchovné problémy mají zdroj v oslabení CNS, deprivaci základních potřeb dítěte a výchovném selhání náhradní rodiny. Prognóza je vzhledem k věku dítěte a míře postižení nejistá, je pravděpodobné, že David bude dlouhodobě vyžadovat strukturované prostředí s přímým vedením a stálou kontrolou. David potřebuje režimové zařízení, jasně daná a srozumitelná pravidla. Způsob práce by měl odpovídat práci s dětmi s ADHD. Rozumí systému odměn a trestů.

3 Rozhovor s dítětem

David byl před rozhovorem seznámen s tím, k čemu budu jeho odpovědi potřebovat, že budou použity pouze pro studijní účely a že si budu v průběhu rozvoru dělat poznámky. Červený text v závorce značí vysvětlivky.

- **Jak se ti v DDŠ líbí?**

No tak radši bych byl doma že jo než tady. Už sem si tu docela zvyk

- **Máš tu kamarády?**

Jo kámošim se s Lukášem. Někdy s Frantou ale ten mě občas sere. Venku když sme tak si kopem a Franta si ze mě dělá prdel že sem lofas a neumim to ale jako jinak je dobrej. Lukáš je asi nejvíc v poho. Ostatní dobý no

- **Jak by měl vypadat tvůj ideální den?**

Bych se válel třeba do oběda doma v posteli pak bych se zved, zašel bych s kámošema z ***** (místo kde David bydlí) na kebab, dali bysme cígo třeba v parku. Na námku je kašna tam hazíme šurty a voda stříká na lidi to je mrtě prdel to bych asi taky dělal, ale to se nedá moc dlouho pak na nás většinou vyběhne nějaký velký gadžo a zdrhame ale zas adrenalin. Pak bych šel asi za Denym tam bysme dali PSko (herní konzole playstacion) a pařili do rána a pizzu a colu bych k tomu dal.

- **Co by sis v životě opravdu přál?**

Asi bych chtěl bejt doma s rodičema v pohodě abysme měli velkej barák, já pak auto a moch sem vozit kámoše a hlavně aby byli doma segry a třeba sme jeli na dovču.

- **Jsi rád středem pozornosti?**

Jako když je prdel třeba venku s kámošema tak v poho to jo že se smějou a tak ale třeba tady na baráku mě to spíš sere že kluci si dělaj prdel že se nemůžu vyžvejknout a tak s mluvenim nebo ve škole když něco nevim nebo učitelka keruje tak to nejsem rád.

- **Co by si chtěl dělat, až tu nebudeš muset být? Třeba za rok, nebo klidně za 5 let?**

Nevim asi to neřeším třeba bych chtěl makat někde třeba stejda dělá obkladače tak třeba

s nim makat že bych měl prachy. Škola mě nebaví mi to nejde a třeba že až bych našetřil tak s Denym do bytu.

- **Je něco, co tě tady, nebo doma fakt štve?**

Tady mě štve, jak tady sou pravidla že třeba vycházky za odměnu nebo na krátko a hlavně nemůžu jít třeba s Lukášem že bysme prej zlobili tak nás rozdělujou po časech tak dam cígo něco si koupim v Peňaku a du zas na barák. Pak že tady musim uklízet to mě sere a jak prostě pořád něco musíme a nemám tady mobil to máme na vycházky a kompy tady jsou taky na chvíli jen a doma v pohodě tam je telka a jdu ven a v poho prostě

- **Je tady někdo, komu hodně věříš, na koho se můžeš vždycky spolehnout?**

Jo Lukáš je kámoš když třeba cígo nemam tak se rozdělí nebo se mě zastane a tak že mu taky můžu něco říct a paní BU - (přezdívka vychovatele) je hodná že za ní můžu přijít.

3.1 Zhodnocení rozhovoru

David byl při rozhovoru roztěkaný, neustále žmoulal propisku a píchal se s ní do palce, když odpovídal, tak se sem tam spíše díval z okna, nebo jak si dělá díru do palce. Opíral se o gauč, nebo měl nohu opřenou o stůl a tyto pohyby opakoval.

Otázky jsem musela často opakovat, nebo se přesněji dotazovat či část otázky znovu položit. David odpověděl na vše bez problému. Žádná z otázek mu myslím nebyla nepříjemná, občas potřeboval dovysvětlit některý význam slov, aby dokázal správně odpovědět – nechápal příliš význam „spolehnout se“ v pravém slova smyslu.

Rozhovor trval asi 15 minut, David vypadal spokojeně že má o něj zájem někdo zvenčí a byl rád, že mohl pomoci. Myslím, že se cítil výmečný ve vztahu k ostatním dětem z DDS, že to bude on o kom se píše práce na vysoké škole.

Po celou dobu byl milý, neodsekával, sprostá slova v jeho výpovědi jsem v tu chvíli nebrala jako něco negativního a nebyl na ně mnou upozorňován, abych nepůsobila příliš autoritativně a on mohl uvolněně odpovídat.

4 Koláč radostí a starostí

Vycházky

Počítač

Cigo

Jídlo

Spaní

Aneta

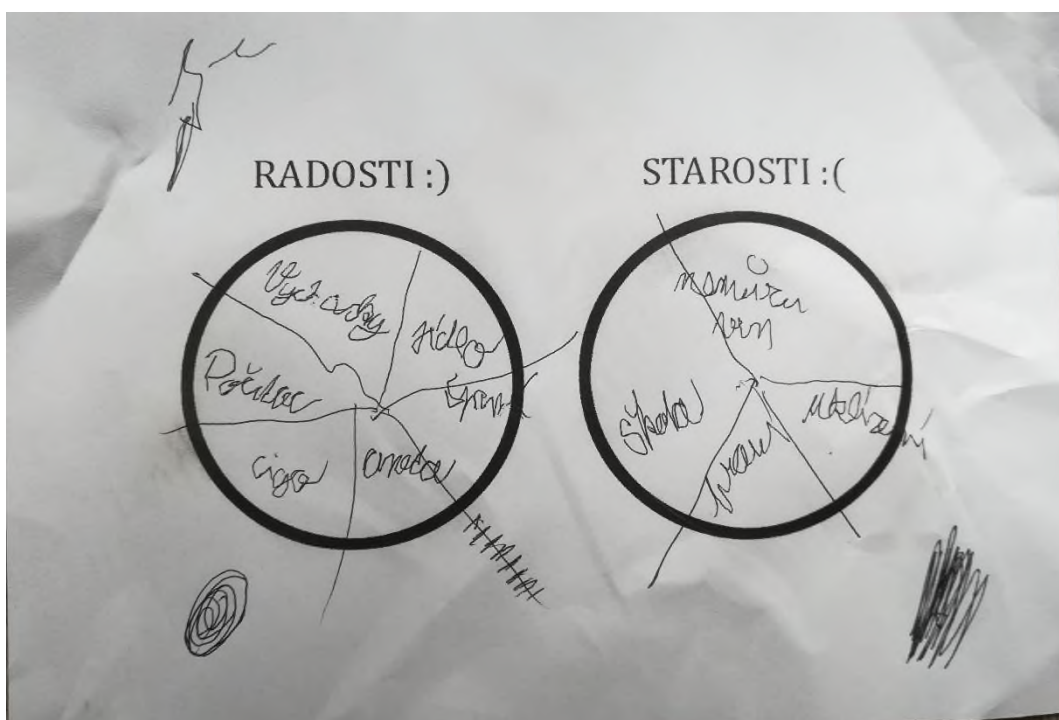

Škola

Nemůžu ven

Praní se

Uklizení

V koláči radostí mám rád všechno podobně stejně. Mám tam vycházky, ty mám rád, protože mě nikdo nehlídá a můžu si jít kam chci a nebo jen tak někde sedět. Na počítač chodím taky rád, tam sem na Facebooku a nebo hraju hry s Denym online. Na cigo chodím na vycházce protože jinak když kouříme na baráku a chytanou nás tak nesmíme domu na víkend ani na vycházku, ale někdy se to nedá a taky kouřím na baráku. Spim rád protože sem unavenej jak tady pořád něco musíme a někam chodíme a tak a hlavně nic nemusim. Aneta je holka tady z baráku ze skupiny co přišla nedávno a je fajn. Ta se mi líbí, ale ví to jen Lukáš, ani ona to neví.

V koláči starostí mě nejvíc štve že nemůžu ven když třeba kouřím na baráku nebo se perem. Ven chodím rád, jak si tam můžu dělat, co chci a když nemůžu a sem tu pořád zavřenej, tak mě to štve, hlavně proto že tam taky můžu kouřit a tady je to vždycky pruser. Stejně tam nemam rád školu, protože tam sedíme a musíme dávat pozor a já většinou nedávám, že si s Lukášem něco házíme nebo kecáme přes lavici a nedáváme pozor a nevim, co se učí a pak mam blbý známky a musim dělat úkol navíc s učitelkou

abych to dohnal prej a to mě nebaví protože ostatní sou už třeba na obědě.

Pak tam mam praní. Hodně se rvem hlavně s Denisem protože to je dement zubatej a pořád ma nějaky kydy a pak se někdy přidaj ostatní že neumim mluvit. Tak je pak s Lukášem seřezem a je zas pruser a nemužem ven a taky mě to štve že se někdy narvu do zdi a třeba mě bolí rameno.

Uklízení nesnáším protože je to prostě debilní a nebaví mě to a musíme to tady dělat skoro každěj den, vychna to kontroluje že mám třeba bordel za postelí a neustlano, tak to musim dodělat a čeká se na mě než jdeme zas ven tak.

4.1 Zhodnocení

Druhá část rozhovoru v podobě metody a rozboru koláče radostí a starostí se nesla v napjatějším duchu. David byl po mých předchozích otázkách už mírně unaven, pozornost mu klesala a kluci na zahradě králi fotbal, což jeho soustředěnosti také nepomohlo.

Davidovi jsem předložila dva kruhy s vysvětlením o co se jedná, co po něm chci a aby ho rozdělil podle toho, jak moc ho která věc štve, nebo naopak těší. Rozdělení mu dělalo problém, když udělal čáru, už si nedokázal rozmyslet další tah, aby mu vyšel požadovaný prostor na další věc.

Při vpisování bodů dlouze přemýšlel, musela jsem ho povzbuzovat, dotazovat se nebo mu předhazovat možné odpovědi, které jsem vydedukovala z předchozího rozhovoru, jestli zrovna to není to, co by do koláče rád vepsal.

Když nevěděl, opět žmoulal propisku, muchlal papír nebo do něj vmalovával čáry po okrajích.

Když jsme se dostali k samotnému rozboru bodů, už dokázal lépe odpovědět proč vepsal do kruhu právě danou věc, ale odpovědi jsem musela opět páčit a opakovaně se dotazovat. I přes únavu neodsekával hrubým způsobem, ale na konci přiznal, že už unavený je a rád by šel ven. Rozbor i s nákresem trval 25 minut.

Závěr

Cílem mé práce bylo zmapování začlenění chlapce do kolektivu DDŠ a zjištění jeho současných radostí a starostí.

David je dle mého názoru v Dětském domově se školou adaptován naprosto standartním způsobem jako ostatní jedinci, kteří v domově setrvávají s ním. On, jako i ostatní čas od času poruší pravidla dané řádem. Má drobné i větší prohřešky v kázni, úklidu i přípravě na vyučování. Tyto prohřešky jsou v zařízeních takového rázu naprosto běžnou součástí života takových dětí. Děti se v zařízení jakési životní disciplíně mnohdy teprve učí, protože z primární rodiny tyto věci neznají.

Popsala jsem jakými vrozenými problémy trpí, a jak se na něm podepsala špatná výchova v náhradní rodině.

S Davidem jsem vedla rozhovor o jeho životě, jak se mu nyní žije, kde by se viděl za pár let, jestli má nyní někoho, na koho se může spolehnout, komu věřit... Při rozhovoru s Davidem se povedlo, aby se ke mně, jakožto studentovi, který běžně součástí DDŠ není, choval slušně. Otevřeně se mnou mluvil a snažil se mi v otázkách na jeho osobu vyjít vstříc, jak nejlépe mohl. Povedlo se mi, aby David odpověděl i na věci, nad kterými doposud zdá se zatím ani nepřemýšlel. Pro jeho mentální úroveň tyto témata nebyli aktuální, přes všechny překážky jsme se k nějakému závěru dokázali společně dopracovat a věřím, že jsem mu pomohla alespoň trochu nastartovat uvažování nad věcmi, které ho doposud nezajímali.

Komplikací pro moji práci byli často vrstevníci Davida, kteří vyrušovali jeho soustředěnost, pokud jsem se snažila vést s ním rozhovor ve chvíli, kde jsme neměli jasně daný prostor a čas, aby mohl být koncentrovaný na odpovědi a zamyšlení se nad otázkou vůbec.

Průběh celého shromažďování informací o Davidově životě probíhal na půdě DDŠ a probíhal hladce, stejně jako práce s Davidem.

Navrhovaná doporučení

PRO DAVIDA

Zvládat emoční napětí účinnými způsoby (relaxace, fyzické aktivity aj.). Zvážit, zda by tato cesta nevedla k odstranění komunikačních zábran. Pracovat po kratších úsecích. Rozvíjet sociální dovednosti. Eliminovat neadekvátní způsoby řešení konfliktních situací a způsobů sebeprosazení se v kolektivu. Aktivní naplňování volného času.

PRO RODINU

Je potřeba vytvořit Davidovi prostředí s danými limity a hranicemi s možností jejich vyžadování a kontrolou jejich plnění, včetně důsledného vyhodnocení a předkládání pozitivních i negativních důsledků. Davidovi vyhovuje pravidelný režim, jasně strukturovaný denní řád, stabilní a důsledné výchovné prostředí. Nutný je především v adaptační fázi soustavný dohled a kontrola, pravidelná a okamžitá zpětná vazba a motivace pomocí adekvátního systému odměn a trestů. David v současné době vyžaduje důslednou kontrolu plnění zadaných úkolů. Je třeba formovat hodnotové postoje a společenské morální zásady.

V potřebné míře dohlížet na pořádek v osobních věcech, osobní hygieny. Podporovat obecný rozhled, získávání vědomostí a informací. Pomoc při potřebě zvládnutí učiva, pomoci při přípravě na budoucí povolání.

PRO ŠKOLU

Systematicky budovat a rozvíjet pocit osobní zodpovědnosti za vlastní jednání. David potřebuje také kladnou odezvu formou pochvaly, ocenění či jiné reakce na úspěch, snahu, pozitivní změnu. Při skupinových aktivitách ho učít spolupracovat jako týmový hráč, překonávat překážky a zvládat situace prohry a nezdaru bez toho, aniž by výrazně frustrován opouštěl hru. Při pohybových aktivitách na hřišti a při jeho pohybu v rámci silničního provozu potřebuje předem jasně instruovat a následně důsledně dohlížet, resp. Si ho držet ve své blízkosti, jelikož David jen těžko předvídá možná rizika svého jednání, není schopen „dohlédnout“ – byť jen na pár okamžiků – vpřed. David potřebuje vzdělávat a vést v praktických záležitostech týkající se běžného života.

Důsledně postihovat ty projevy jednání, které směřují, na základě chladného kalkulu, k odplatě. Kromě okamžité zpětné vazby, pomocí níž dochází k vymezení jeho

nepřijatelného chování, je nutné mu poskytovat alternativní řešení.

Upevňovat pracovní návyky. Důležité je přizpůsobit práci s ním jeho snížené a roztržité koncentraci pozornosti, rychlé unavitelnosti. Pracovat po kratších úsecích, průběžně chválit, dohlížet na dokončování zadaných úkolů, dávat mu dostatek času na splnění úkolů, vést ho k uvědomování si možných rizik svého jednání apod. David potřebuje směřovat především ke schopnosti lépe zvládat sociální kontakt s vrstevníky i autoritami. Netolerovat a sankcionovat fyzickou a verbální agresi, provokace, úmyslnou lež, podvody.

V rámci každodenního kontaktu s dětmi ho vést ke zlepšení schopnosti spolupráce, učit ho dosahovat kompromisu, přijímat odlišné názory a potřeby druhých, umět se podřizovat, ustoupit druhému, aniž by to vnímal jako osobní prohru, která si žádá brzkou odplatu.

Seznam použitých zdrojů

HOHN, U., 2018. *ADHD a ADD v dospívání*. vyd. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-1362-8

MATOUŠEK O., KROFTOVÁ A., 2003. *Mládež a delikvence*. vyd. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-771-X

SLOWÍK J., 2007. *Speciální pedagogika*. vyd. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-1733-3

VÁGNEROVÁ M., 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. vyd. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0696-5

VÍTKOVÁ M., 2004. *Integrativní speciální pedagogika*. vyd. Brno: Paido. ISBN: 80-7315-071-9

VOJTOVÁ V., 2009. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Masarykova Univerzita. ISBN: 978-80-210-4573-6

VOJTOVÁ V., 2008. vyd. *Úvod do etopedie*. Brno: Paido. ISBN: 978-80-7315-166-9

PORUCHY DUŠEVNÍ A PORUCHY CHOVÁNÍ (F00–F99) In: UZIS [online]. [cit. 2019-08-15]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html>